

Com veuen els joves el futur? Una recerca sobre la construcció de la identitat europea¹

Montserrat Oller i Freixa, Claudia Vallejo, Melinda Dooly

1. Algunes consideracions sobre el perquè d'una recerca sobre la construcció de la identitat europea, l'ensenyament de les ciències socials i l'educació per a la ciutadania

La construcció d'identitats és un dels aspectes fonamentals que l'ensenyament de les ciències socials durant el període d'escolaritat obligatòria s'ha de plantejar perquè el que els alumnes aprenen doni resposta a les noves situacions que el món d'avui va plantejant als infants i joves que s'estan formant i puguin esdevenir ciutadans.

La identitat europea és una construcció que no passa tant per una convicció individual, sinó per un procés col·lectiu que té en compte no solament aspectes que s'han esmentat tradicionalment com el sexe o l'origen ètnic, sinó, també, per unes coordenades geogràfiques i sobretot culturals, és a dir l'espai i l'àmbit de relació en el qual ens movem.

Segons Nogué i Albet (2004), si bé el lloc inculca identitat, es rep també influència d'altres estils de vida i formes de pensar a partir del contacte amb els altres i de la informació abundant que arriba a partir dels mitjans de comunicació. És per això que cal pensar avui el fet identitari com un fenomen múltiple, heterogeni, multifacial que problematitza i recompon tradicions. En aquest sentit, l'impacte del món actual que ens permet la mobilitat, les noves comunicacions, la xarxa Internet, els mercats mundials o la possibilitat de desplaçaments ràpids i arreu, entre altres aspectes, posen en qüestió identitats tradicionalment basades en el que els autors abans esmentats anomenen una «cultura territorialitzada». Les noves identitats, si bé tenen en compte la qüestió de lloc, emfasitzen en les persones que es desplacen, els modes i les formes de vestir estandarditzades, els productes que viatgen arreu del món, la uniformització dels hàbits de consum o els nous processos culturals cada vegada més universals i barrejats (un exemple el podem tenir en la música que escolten els joves).

Ajudar a construir la identitat europea significa avui anar més enllà de les formes tradicionals, sovint monoculturals i homogènies, per transformar-les en uns nous identificadors socials construïts a partir de les aportacions de grups diferents que tinguin com a fita la barreja cultural i el respecte per la diferència.

1. *Citizens of the future: the concerns and actions of young people around current European and global issues* és un projecte europeu que forma part de l'*European Collaborative Research Projects (ECRPs) in the Social Sciences*, coordinat per l'*European Research Foundation* i finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación (SE J2007 29191-E). L'equip de recerca a Catalunya està format per M. A. Dooly (coord.), E. Collados, A. Luna, M. Oller i M. Villanueva.

En aquest marc que parteix de la base que les identitats en general i la identitat europea en particular formen un procés de construcció col·lectiu se situa la recerca que es presenta. S'hi pretén analitzar les representacions dels joves sobre el seu futur com un punt de partida que serveixi per conèixer com s'imaginarien aquest futur i, a partir d'aquesta informació, sigui possible plantejar de quina manera cal ensenyar ciències socials i ciutadania en les etapes formatives dels infants i joves perquè puguin sentir-se cada vegada més ciutadans d'Europa.

La recerca és un projecte europeu que s'està duent a terme entre el 2008 i el 2009 i que es realitza conjuntament en quatre països: el Regne Unit, Polònia, Turquia i Espanya (amb la participació de Catalunya i Còrdova). El marc en el qual s'insereix la investigació té en compte els aspectes següents:

Per a la construcció d'una ciutadania europea configurada a partir d'identitats diverses, cal tenir en compte la realitat de l'entorn que viuen els joves a diferents àmbits (local, regional, estatal, continental i global).

Els joves tenen representacions, idees i opinions sobre fenòmens i problemàtiques socials.

Viuen una realitat complexa amb molts *inputs* (per exemple, les seves experiències quotidianes i l'*input* de diferents mitjans de comunicació).

La construcció de la identitat europea a partir de la realitat viscuda és el punt de partida del projecte: entendre les seves opinions, representacions i conviccions.

Aquest marc és una proposta consensuada amb tots els països participants en la investigació que veuen la necessitat que els joves puguin construir una identitat europea i esdevenir agents de canvi social, per a la qual cosa cal facilitar-los una formació integral en el sentit que atribueix Dekker (1996) de *funció compartida*, és a dir, col·laborar des de tots els sectors socials en els quals viuen i es desenvolupen en el creixement dels joves. No es tracta, doncs, d'una funció que únicament recaigui en el sistema educatiu, tot i que, atesa la importància vital que té l'escola en la socialització dels joves, cal que des d'aquesta institució es generin uns valors democràtics per poder fer front a la vida en comú i que, a la vegada, els joves assumeixin uns valors personals que els permetin afrontar diferents situacions i realitats del present i del futur. Tots aquests aspectes fan imprescindible partir de què saben i què pensen els joves sobre el seu present i el seu futur i, a la vegada, indagar com van construït aquests coneixements.

2. Justificació metodològica de la recerca

El marc descrit anteriorment es pren com a punt de partida de la recerca, la qual es concreta en els objectius següents:

Comprovar que els joves entenen els temes socials més rellevants que ajuden en la construcció de la pròpia identitat (per exemple, la violència, els conflictes, l'atur, la tolerància, temes mediambientals, la salut...) a nivell *micro*, *meso* i *macro*.

Analitzar el procediment (construcció social) dels coneixements sobre aquests temes.

- Explorar la influència de l'entorn sobre la construcció d'aquests coneixements.
  - Valorar si la seva visió del futur (*micro i macro / local i global*) és optimista o si s'imaginen un futur incert i problemàtic.
  - Entendre que la seva visió del futur influeix en el seu rol social.
  - Esbrinar si volen actuar com a agents de canvi en el seu entorn social i global.
- L'àmbit i els instruments requerits per a la recerca són els que s'exposen en el quadre següent:

Àmbit	Catalunya
Nombre d'alumnes	(180 nens i nenes)
Grups d'edat	Grup 1 - 11 anys - Educació primària Grup 2 - 14 anys - Educació secundària obligatòria Grup 3 - 17 anys - Batxillerat
Instruments emprats	Qüestionaris (preguntes quantitatives i qualitatives sobre esperances i temors) Joc de rols socials Discussió a partir de «focus groups»

A nivell metodològic s'ha treballat a escales diferents: la personal, la referent al seu entorn proper, barri o comunitat i a escala mundial. Es combinen així idees, pensaments i preocupacions a nivell *micro* —que parteixen de la pròpia persona i el seu entorn familiar, emocional i proper—, el nivell *meso* —l'entorn geogràfic proper— i el nivell *macro* —l'entorn mundial.

La metodologia de la recerca i l'anàlisi de les dades obtingudes es basa en els estudis sobre la «grounded theory» (GLASER I STRAUSS, 1967; GLASER, 1992; KELLO, 2005). Aquesta teoria indica que les categories emergeixen de les dades (*emic approach*). En aquest sentit, les respostes donades pels joves participants en la recerca ajuden a identificar les categories indicatives sobre els seus desigs i les seves pors referents al present i al futur, així com la projecció que ells fan sobre les seves possibilitats d'intervenció com a agents de canvi social.

3. Com es plantegen el futur els joves? Anàlisi i valoració d'alguns resultats obtinguts en la recerca²

Per col·laborar en la configuració de la pròpia identitat europea i la projecció que en fan cap al seu futur és necessari partir de la realitat que viuen i de les relacions socials que estableixen. Aquesta realitat és complexa i han d'assumir-la a poc a poc, a

2. Els resultats que s'exposen en aquest article fan referència únicament al buidatge dels qüestionaris, primera fase de la recerca.

partir de la vida quotidiana i d'altres *inputs* que reben, com ara decisions socials que els afecten, i, també, la visió que interioritzen en la recepció d'opinions emeses pels mitjans de comunicació.

Aquests aspectes es reflecteixen en la recerca a partir d'unes situacions: què m'agradaria que passés en el futur?, i què em fa por d'aquest futur? Aquestes qüestions ens donen punts de referència sobre els quals caldrà pensar en els joves com a agents de canvi social en el moment en què puguin intervenir com a ciutadans.

Així doncs, quins són els desigs dels joves? A escala personal els desigs de futur dels joves passen predominantment per l'adquisició o acumulació de béns materials: ser ric, tenir un cotxe, tenir un habitatge... Solament el grup dels alumnes participants més grans es plantegen el desig de satisfer unes expectatives bones respecte als estudis o l'àmbit professional.

A escala *meso*, és a dir els desigs a nivell de l'entorn geogràfic proper com el barri, predomina el desig de millores físiques o noves infraestructures (esportives, d'oci...) per fer més amable i agradable el lloc on resideixen. Els grups d'alumnes més grans introdueixen un aspecte que cal remarcar. Es tracta de la necessitat de millorar les relacions socials com un element necessari per a la convivència i perquè aquesta esdevingui menys conflictiva i, també, perquè es puguin integrar les persones nouvingudes.

Finalment, els desigs que s'inclouen en la perspectiva *macro*, és a dir els desigs a escala global, inclouen les opinions de l'alumnat en les quals predominen les millores mediambientals, aspecte que respon, probablement, al gran abast mundial que han adquirit l'ecologia o la problemàtica de la contaminació, entre d'altres.

D'altra banda, temes socials com la pau, la justícia, el desig d'equitat són importants per als grups de joves més grans i és significatiu que també aquests aspectes s'esmentin entre els més petits.

Si prenem en consideració les pors que s'imaginem que els depararà el futur, a nivell personal apareixen respostes molt recurrents que giren a l'entorn de la mort, la malaltia, els accidents que els puguin afectar tant a ells mateixos com persones de la seva família. Però, a més d'aquestes pors, fan esment també al fracàs personal que els suposaria no aconseguir la felicitat o bé no trobar feina i, per tant, ser pobres.

A nivell del seu entorn local i global —*meso* i *macro*— sorgeixen les pors a catàstrofes mediambientals i pors socioeconòmiques derivades de la crisi mundial i del conflictes bèl·lics que hi ha.

Tant en les pors com en els desigs que els joves manifesten s'intueix una clara relació amb el discurs públic que reiteradament es fa sentir. Per exemple, davant de tractaments negatius que sovint es donen al fenomen migratori qualificant-lo com a «problema migratori», els joves manifesten una gran «por a l'altre», al nouvingut, al que ha arribat en darrer lloc. És important senyalar que els joves consultats són en un percentatge alt segones i terceres generacions d'immigrants, però en cap cas no fan esment d'aquesta situació que van viure fa uns anys les seves famílies, ni es reconeixen com a immigrants ells ni els seus avantpassats.

Cal destacar que el treball que des de moltes escoles de Catalunya s'ha anat fent respecte a problemàtiques mediambientals, propostes solidàries amb grups desafavorits normalment llunyans (campanyes de solidaritat, ajudes humanitàries, etc.) són accions que els alumnes recorden i que han tingut un especial impacte en els joves consultats.

4. Quina és la seva pròpia visió com a agents de canvi social?

Un aspecte que cal destacar en la recerca és la d'esbrinar si els joves catalans consultats es veuen a ells mateixos com a agents que poden col·laborar en el canvi social. És evident que per als més joves ser un agent de canvi passa per prendre mesures a nivell individual com reciclar, actuar a favor de l'estalvi d'energia per millorar el medi ambient o bé la necessitat de donar béns materials (roba, menjar...) o diners per ajudar els més desafavorits a millorar les seves precàries condicions de vida.

Els participants de més edat tenen ja visions que difereixen d'aquestes posicions més particulars. Per a ells, un futur millor passa per una més bona educació per a tothom i una més gran inversió en la ciència que permeti avenços en la salut. Però la gran aportació que es manifesta en aquest grup és que les millores s'han d'aconseguir entre tots; per tant, creuen que calen accions comunitàries a partir d'associacions en les quals puguin participar per intervenir i/o canviar el futur tant a nivell personal com en l'entorn més proper.

On els resultats són menys optimistes és en el canvi a escala mundial. Aquesta visió *macro* supera les possibilitats d'aquests adolescents i joves que manifesten majoritàriament que la seva intervenció té poca transcendència a escala global.

Juntament amb aquesta visió cal esmentar que sembla que manifesten una falta de confiança amb els dirigents polítics, que són els que, al seu entendre, podrien canviar el món.

5. Resultats preliminars de la recerca i perspectives de futur

Les dades obtingudes fins al moment ens permeten unes primeres conclusions referides a la investigació.³

Hi ha un alt interès a aconseguir béns materials i a tenir una feina satisfactòria i ben remunerada. Aquest interès es correlaciona amb la por de ser pobres, no poder pagar la hipoteca o no trobar una feina.

A mesura que es van fent més grans, augmenta la possibilitat de frustració professional.

Els desigs són més altruistes en passar del nivell personal cap als nivells *meso* i *macro* (millores mediambientals, la resolució de conflictes, etc.).

Els desigs van en contra de les seves perspectives negatives cap a l'evolució del món en el futur.

Mostren actituds molt variables cap als seus companys (generositat, por de l'altre, estar en contra de la immigració).

A nivell *macro*, els tres grups mostren una alta sensibilitat cap als problemes del Tercer món.

Els més grans són més escèptics i desil·lusionats amb el sistema polític, tot i que tenen un bon nivell de coneixements polítics i socials (estan ben informats).

L'escola té un rol important en la formació dels joves. Hi ha una correlació entre les respostes dels estudiants i els temes treballats a l'aula.

Com ja s'ha indicat anteriorment, la recerca que aquí s'ha presentat és la fase de tractament i anàlisi de les dades obtingudes a partir de qüestionaris individuals. El pas següent és la incorporació de les respostes obtingudes a partir d'altres instruments de recerca més qualitius com són els «ultimatum games» i els «focus groups», integrant els seus discursos i els raonaments dels participants.

Aquesta nova informació permetrà triangular les dades quantitatives dels qüestionaris amb les respostes més qualitatives. Tota aquesta informació permetrà elaborar conclusions generals, per categories d'edat, i analitzar en profunditat els discursos dels alumnes. Aquestes dades caldrà contrastar-les amb les dels altres països participants i obtenir, així, una visió sobre la identitat dels adolescents i joves europeus.

Bibliografia

DEKKER, H. (1999) «Citizenship Conceptions and Competencies in the Subject Matter «Society» in the Dutch Schools». A: TORNEY-PURTA, S.A. (ed.). *Civic Edu-*

3. Atès que és una recerca que encara està en curs d'elaboració, cal tenir en compte la provisionalitat dels resultats.

- cation Across Countries: twenty-four National Case Studies from the IEA civic education Project.* Delft: IEA.
- DOOLY, M.A. (coord.) *et al.* (2008) *How They See It: Young Children and Youth's Perspectives about the Future.* Londres: Proceedings of the CICE Network Conference. London Metropolitan University.
- GLASER, B.; STRAUSS, A. (1967) *Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research.* Mill Valley, CA: Sociology Press.
- GLASER, B. (1992) *Basics of grounded theory analysis.* Mill Valley, CA: Sociology Press.
- KELLE, U. (2005) ««Emergence» vs. «Forcing» of Empirical Data? A Crucial Problem of «Grounded Theory» Reconsidered». A: Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal], 6(2), 1-23.
- NOGUÉ, J.; ALBET, A. (2004) «Cartografía de los cambios sociales y culturales». A: ROMERO, J. (coord.) *Geografía humana.* Barcelona: Ariel.